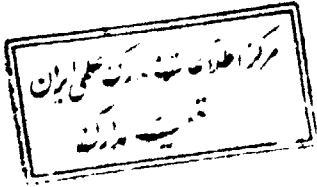

به نام خدا

بررسی رفتار اطلاع‌یابی اعضای هیأت علمی سازمان پژوهش‌های علمی
و صنعتی ایران و چگونگی تأثیر اینترنت بر آن

توسط
فاطمه تصویری قمصری

پایان‌نامه

ارائه شده به دانشکده تحصیلات تکمیلی به‌عنوان بخشی از
فعالیت‌های تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد
در رشته

علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی

از دانشگاه شیراز
شیراز، ایران

۵۱۲۶

ارزیابی و تصویب شده توسط کمیته پایان‌نامه با درجه: عالی

امضای اعضای کمیته پایان‌نامه:

دکتر زهیر حیاتی، استادیار بخش علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی (رئیس کمیته)

دکتر جعفر مهرداد، استاد بخش علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی

دکتر محمد خیر، استادیار بخش روانشناسی تربیتی

شهریور ماه ۱۳۷۸

۲۷۷۱۹

تقدیم به پدر و مادر عزیزم

که

از آنها عشق، زندگی و راستی آموختم

۲۷۷۱۹

سپاسگزاری

حال که به یاری خداوند موفق به گذراندن این مرحله از تحصیل خویش شده‌ام، برخورد واجب می‌دانم از استاد گرانقدر جناب آقای دکتر حیاتی که در طول تحصیل و طی تدوین پایان‌نامه از راهنمایی‌های خردمندانه ایشان برخوردار بوده‌ام، تشکر و قدردانی نمایم.

زحمات و راهنمایی‌های ارزشمند جناب آقای دکتر مهرداد و جناب آقای دکتر خیر درخور تقدیر و سپاس است. همچنین از جناب آقای دکتر جوکار که در طول تحصیل مرا راهنمایی نموده‌اند، تشکر می‌نمایم. از تمام اساتید و کارکنان بخش علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، کارکنان صدیق مرکز کامپیوتر، کارمندان کتابخانه منطقه‌ای علوم و تکنولوژی و کارمندان بخش اینترنت سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی ایران کمال تشکر را دارم.

پس از لطف و عنایت ایزد منان و حمایت و پشتیبانی خانواده‌ام، پیمودن این راه سخت جز در سایه حمایتها، دلگرمیها و مهربانیهای خالصانه دوست عزیزم سرکار خانم ویدا دلیر ممکن نبود. بدین وسیله از ایشان به پاس تمام زحماتشان در این مدت تشکر و قدردانی می‌نمایم.

چکیده

بررسی رفتار اطلاع‌یابی اعضای هیأت علمی
سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی ایران

و

چگونگی تأثیر اینترنت بر آن

توسط

فاطمه تصویری قمصری

پژوهش حاضر به بررسی رفتار اطلاع‌یابی اعضای هیأت علمی سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی ایران و سنجش تأثیر یا عدم تأثیر استفاده از اینترنت بر این رفتار می‌پردازد. این تحقیق بر آن است تا به سؤالاتی در مورد رفتار اطلاع‌یابی و عوامل مؤثر بر آن، نحوه دستیابی اعضای هیأت علمی به اطلاعات، میزان استفاده از اینترنت، هدف و تأثیر استفاده از این خدمات، مشکلات استفاده، مقایسه میزان فعالیت‌های پژوهشی در دو گروه کاربر و غیرکاربر و بررسی تمایل به استفاده در آینده پاسخ گوید.

روش تحقیق مورد استفاده روش پیمایشی و ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه است. تجزیه و تحلیل داده‌ها با روش‌های آمار توصیفی و استنباطی با استفاده از نرم‌افزار آماری علوم اجتماعی (یا اس.پی.اس.اس.) انجام شد. یافته‌ها نشانگر آن است که انگیزه اصلی اعضای هیأت علمی در جستجوی اطلاعات انجام کارهای پژوهشی است. آنها از دو روش رسمی و غیررسمی برای جستجوی اطلاعات استفاده می‌کنند. در میان منابع رسمی نشریات ادواری و کتاب و در میان منابع غیررسمی ارتباط با پژوهشگران و حضور در گردهماییها از اهمیت بیشتری برخوردارند.

اعضای هیأت علمی اطلاعات تخصصی خود را از کتابخانه تأمین می‌کنند. مهمترین عوامل عدم دسترسی آسان به اطلاعات، محدود بودن امکانات برای دریافت اطلاعات از خارج از کشور، فاصله زیاد از کتابخانه و مراکز اطلاع‌رسانی، عدم دسترسی به‌هنگام به اطلاعات و کمبود وقت اعضای هیأت علمی می‌باشد.

در جستجوی اطلاعات از هر دو منبع چاپی و غیرچاپی (الکترونیکی) استفاده می‌شود. یکی از منابع الکترونیکی مورد استفاده اینترنت می‌باشد. تعداد کاربران اینترنت و میزان استفاده آنها پایین است. در میان خدمات و منابع اینترنت، پست الکترونیکی و وب بیشترین کاربر را به خود اختصاص داده‌اند.

از میان انواع اطلاعات، استفاده از اطلاعات علمی و فنی در اولویت قرار دارد. بین رفتار اطلاع‌یابی اعضای هیأت علمی کاربر و غیرکاربر اینترنت تفاوت معنی‌داری وجود ندارد. زمینه فعالیت و مدرک تحصیلی از عوامل مؤثر بر رفتار اطلاع‌یابی اعضای هیأت علمی کاربر و غیرکاربر اینترنت محسوب می‌شوند.

میان فعالیتهای پژوهشی در دو گروه کاربر و غیرکاربر تفاوتی وجود ندارد. عدم مشاهده تفاوت به‌دلیل نوپا بودن اینترنت در کشور و مشکلات فراوانی است که در راه استفاده از آن وجود دارد. تمایل به استفاده از اینترنت در هر دو گروه بالا می‌باشد. پیش‌بینی می‌شود که با رفع مشکلات عمده که عبارتند از: عدم آموزش کافی، عدم دسترسی به کامپیوتر و هزینه بالا میزان استفاده از اینترنت در هر دو گروه افزایش یابد.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
نه	فهرست جدولها
	فصل اول: معرفی پژوهش
۱	مقدمه.....
۳	بیان مسئله.....
۵	اهمیت پژوهش.....
۶	هدف پژوهش.....
۷	ساختار پژوهش.....
	فصل دوم: پیشینه پژوهش
۸	مقدمه.....
۸	مطالعات انجام شده در زمینه رفتار اطلاع‌یابی.....
۲۱	مطالعات انجام شده در زمینه اینترنت.....
	فصل سوم: معرفی شبکه اینترنت
۳۱	مقدمه.....
۳۱	تعریف شبکه.....
۳۴	تاریخچه اینترنت.....
۳۵	تاریخچه اینترنت در ایران.....
۳۶	قراردادهای اینترنت.....
۳۶	خدمات اینترنت.....
۳۷	خدمات ارتباطی.....
۳۷	پست الکترونیکی.....
۳۸	تلنت.....
۳۸	آی.آر.سی. یا گفتگوها و مکالمات اینترنتی.....

۳۹	یوزنت.....
۳۹	لیست سرو.....
۳۹	گروه‌های خبر یا گروه‌های بحث.....
۴۰	خدمات بازیابی.....
۴۰	قرارداد انتقال پرونده یا اف. تی. پی.....
۴۱	گوفر.....
۴۱	خدمات جستجو.....
۴۱	ورونیکا.....
۴۲	جاگهید.....
۴۲	آرچی.....
۴۳	ویز.....
۴۳	خدمات چند رسانه‌ای.....
۴۴	وب.....

فصل چهارم: روش‌شناسی پژوهش

۴۷	مقدمه.....
۴۷	سؤالات پژوهش.....
۴۸	روش تحقیق.....
۴۹	جامعه پژوهش.....
۵۰	ابزار گردآوری داده‌ها.....
۵۰	روش تجزیه و تحلیل داده‌ها.....
۵۱	محدودیت‌های پژوهش.....
۵۱	تعریف مفاهیم.....

فصل پنجم: یافته‌های پژوهش

۵۳	مقدمه.....
۵۳	پاسخ‌های دریافتی.....

۵۴	.....مشخصات جمعیت شناختی.....
۶۰	.....رفتار اطلاع‌یابی.....
۶۳	.....تأثیر عوامل مختلف بر رفتار اطلاع‌یابی.....
۹۱	.....محل تأمین اطلاعات و عوامل عدم دسترسی آسان به آن.....
۹۵	.....استفاده از منابع چاپی و غیر چاپی.....
۹۸	.....فعالیت‌های پژوهشی.....
۱۰۳	.....منابع مورد استفاده و اهداف آن.....
۱۰۵	.....عوامل بازدارنده.....
۱۰۶	.....تأثیر اینترنت و تمایل به استفاده از آن.....
فصل ششم: بحث، نتیجه‌گیری و پیشنهادات	
۱۰۸	.....مقدمه.....
۱۰۸	.....بررسی سؤال‌های پژوهش.....
۱۲۱	.....خلاصه و نتیجه‌گیری.....
۱۲۴	.....پیشنهادها.....
۱۲۷	.....پیشنهاد برای مطالعات آینده.....
۱۲۸	.....پیوست.....
۱۳۶	.....فهرست منابع.....
چکیده و صفحه عنوان به زبان انگلیسی	

فهرست جدولها

صفحه	جدول
۵۴	جدول ۵-۱-۱ توزیع فراوانی اعضای هیأت علمی بر حسب محل کار.....
۵۴	جدول ۵-۲-۱ توزیع فراوانی اعضای هیأت علمی بر حسب جنسیت.....
۵۵	جدول ۵-۲-۲ توزیع فراوانی اعضای هیأت علمی بر حسب سن.....
۵۶	جدول ۵-۲-۳ توزیع فراوانی اعضای هیأت علمی بر حسب رشته تحصیلی.....
۵۶	جدول ۵-۲-۴ توزیع فراوانی اعضای هیأت علمی بر حسب مدرک تحصیلی.....
۵۷	جدول ۵-۲-۵ توزیع فراوانی اعضای هیأت علمی بر حسب مرتبه علمی.....
۵۸	جدول ۵-۲-۶ توزیع فراوانی اعضای هیأت علمی بر حسب محل اخذ مدرک.....
۵۸	جدول ۵-۲-۷ توزیع فراوانی اعضای هیأت علمی بر حسب نوع استخدام.....
۵۹	جدول ۵-۲-۸ توزیع فراوانی اعضای هیأت علمی بر حسب سابقه....
۵۹	جدول ۵-۲-۹ توزیع فراوانی اعضای هیأت علمی بر حسب زمینه فعالیت.....
۶۰	جدول ۵-۳-۱ توزیع فراوانی اعضای هیأت علمی بر حسب انگیزه و هدف.....
۶۱	جدول ۵-۳-۲ توزیع فراوانی اعضای هیأت علمی بر حسب نوع اطلاعات مورد استفاده.....

۶۱	توزیع فراوانی اعضای هیأت علمی بر حسب استفاده از منابع رسمی.....	جدول ۵-۳-۳
۶۲	توزیع فراوانی اعضای هیأت علمی بر حسب استفاده از منابع غیر رسمی.....	جدول ۵-۳-۴
۶۴	آزمون مجذور خی برای سنجش وجود ارتباط بین جنسیت و انگیزه و هدف جستجوی اطلاعات.....	جدول ۵-۴-۱
۶۵	آزمون مجذور خی برای سنجش وجود ارتباط بین جنسیت و نوع اطلاعات مورد استفاده.....	جدول ۵-۴-۲
۶۶	آزمون مجذور خی برای سنجش وجود ارتباط بین جنسیت و منابع رسمی جستجوی اطلاعات.....	جدول ۵-۴-۳
۶۷	آزمون مجذور خی برای سنجش وجود ارتباط بین جنسیت و منابع غیر رسمی جستجوی اطلاعات.....	جدول ۵-۴-۴
۶۸	آزمون مجذور خی برای سنجش وجود ارتباط بین زمینه فعالیت و انگیزه و هدف جستجوی اطلاعات....	جدول ۵-۴-۵
۷۰	آزمون مجذور خی برای سنجش وجود ارتباط بین زمینه فعالیت و نوع اطلاعات مورد استفاده.....	جدول ۵-۴-۶
۷۱	آزمون مجذور خی برای سنجش وجود ارتباط بین زمینه فعالیت و منابع رسمی جستجوی اطلاعات.....	جدول ۵-۴-۷
۷۲	آزمون مجذور خی برای سنجش وجود ارتباط بین زمینه فعالیت و منابع غیر رسمی جستجوی اطلاعات.....	جدول ۵-۴-۸
۷۳	آزمون مجذور خی برای سنجش وجود ارتباط بین مدرک تحصیلی و انگیزه و هدف جستجوی اطلاعات.....	جدول ۵-۴-۹

جدول ۵-۴-۱۰	آزمون مجذور خی برای سنجش وجود ارتباط بین مدرک تحصیلی و نوع اطلاعات مورد استفاده.....	۷۵
جدول ۵-۴-۱۱	آزمون مجذور خی برای سنجش وجود ارتباط بین مدرک تحصیلی و منابع رسمی جستجوی اطلاعات...	۷۶
جدول ۵-۴-۱۲	آزمون مجذور خی برای سنجش وجود ارتباط بین مدرک تحصیلی و منابع غیر رسمی جستجوی اطلاعات.....	۷۸
جدول ۵-۴-۱۳	آزمون مجذور خی برای سنجش وجود ارتباط بین مرتبه علمی و انگیزه و هدف جستجوی اطلاعات.....	۷۹
جدول ۵-۴-۱۴	آزمون مجذور خی برای سنجش وجود ارتباط بین مرتبه علمی و نوع اطلاعات مورد استفاده.....	۸۰
جدول ۵-۴-۱۵	آزمون مجذور خی برای سنجش وجود ارتباط بین مرتبه علمی و منابع رسمی جستجوی اطلاعات.....	۸۱
جدول ۵-۴-۱۶	آزمون مجذور خی برای سنجش وجود ارتباط بین مرتبه علمی و منابع غیر رسمی جستجوی اطلاعات...	۸۳
جدول ۵-۴-۱۷	آزمون مجذور خی برای سنجش وجود ارتباط بین سابقه کار و انگیزه و هدف جستجوی اطلاعات.....	۸۴
جدول ۵-۴-۱۸	آزمون مجذور خی برای سنجش وجود ارتباط بین سابقه کار و نوع اطلاعات مورد استفاده.....	۸۷
جدول ۵-۴-۱۹	آزمون مجذور خی برای سنجش وجود ارتباط بین سابقه کار و منابع رسمی جستجوی اطلاعات.....	۸۸
جدول ۵-۴-۲۰	آزمون مجذور خی برای سنجش وجود ارتباط بین سابقه کار و منابع غیر رسمی جستجوی اطلاعات.....	۹۱

جدول ۵-۵-۱	توزیع فراوانی اعضای هیأت علمی بر حسب محل	۹۲
	تأمین اطلاعات تخصصی.....	
جدول ۵-۵-۲	توزیع فراوانی اعضای هیأت علمی بر حسب منابع	۹۳
	کسب اطلاعات کتابشناختی.....	
جدول ۵-۵-۳	توزیع فراوانی اعضای هیأت علمی بر حسب عوامل	۹۴
	عدم دستیابی به اطلاعات نزد اعضای هیأت علمی....	
جدول ۵-۵-۴	توزیع فراوانی میزان تأثیر کتابخانه‌ها و مراکز	۹۴
	اطلاعاتی در جستجوی اطلاعات.....	
جدول ۵-۶-۱	توزیع فراوانی اعضای هیأت علمی بر حسب نحوه	۹۵
	دستیابی به منابع.....	
جدول ۵-۶-۲	توزیع فراوانی اعضای هیأت علمی بر حسب میزان	۹۶
	استفاده از منابع چاپی.....	
جدول ۵-۶-۳	توزیع فراوانی اعضای هیأت علمی بر حسب میزان	۹۶
	استفاده از منابع غیر چاپی.....	
جدول ۵-۶-۴	توزیع فراوانی اعضای هیأت علمی بر حسب نوع	۹۷
	منابع کامپیوتری مورد استفاده.....	
جدول ۵-۶-۵	توزیع فراوانی کاربران بر حسب میزان استفاده	۹۸
	از اینترنت.....	
جدول ۵-۷-۱	توزیع فراوانی اعضای هیأت علمی بر حسب	۹۹
	فعالیت‌های پژوهشی.....	
جدول ۵-۷-۲	آزمون تی برای مقایسه میانگین کل فعالیت‌های	۹۹
	پژوهشی.....	
جدول ۵-۷-۳	توزیع فراوانی طرح‌های پژوهشی تألیف شده بین	۱۰۰
	کاربران و غیر کاربران.....	

۱۰۰	.....	جدول ۴-۷-۵	آزمون تی برای مقایسه میانگین کل طرحهای پژوهشی در دو گروه کاربر و غیر کاربر
۱۰۱	.....	جدول ۵-۷-۵	توزیع فراوانی سمینارهای ارائه شده بین کاربران و غیر کاربران
۱۰۱	.....	جدول ۶-۷-۵	آزمون تی برای مقایسه میانگین سمینارهای ارائه شده در دو گروه کاربر و غیر کاربر
۱۰۲	.....	جدول ۷-۷-۵	توزیع فراوانی مقالات بین کاربران و غیر کاربران
۱۰۲	.....	جدول ۸-۷-۵	آزمون تی برای مقایسه میانگین مقالات در دو گروه کاربر و غیر کاربر
۱۰۳	.....	جدول ۹-۷-۵	توزیع فراوانی کتابهای تألیف شده بین کاربران و غیر کاربران
۱۰۳	.....	جدول ۱۰-۷-۵	آزمون تی برای مقایسه میانگین کتابهای تألیف شده در دو گروه کاربر و غیر کاربر
۱۰۴	.....	جدول ۱-۸-۵	توزیع فراوانی کاربران بر حسب خدمات مورد استفاده
۱۰۴	.....	جدول ۲-۸-۵	هدف جستجوی اطلاعات در اینترنت نزد کاربران
۱۰۵	.....	جدول ۱-۹-۵	توزیع فراوانی عوامل عدم استفاده از اینترنت نزد غیر کاربران
۱۰۶	.....	جدول ۲-۹-۵	توزیع فراوانی عوامل عدم استفاده مطلوب از اینترنت نزد کاربران
۱۰۶	.....	جدول ۱-۱۰-۵	توزیع فراوانی تأثیر اینترنت بر فعالیتهای پژوهشی کاربران

جدول ۵-۱۰-۲	توزیع فراوانی تأثیر اینترنت در برآوردن نیازهای اطلاعاتی کاربران.....	۱۰۷
جدول ۵-۱۰-۳	توزیع فراوانی تمایل به استفاده از اینترنت نزد غیر کاربران.....	۱۰۷
جدول ۵-۱۰-۴	توزیع فراوانی تمایل به افزایش استفاده از اینترنت نزد کاربران.....	۱۰۷

فصل اول

معرفی پژوهش

مقدمه

از آغاز تمدن بشری اطلاعات و استفاده از آن یکی از مسائل مهم به‌شمار می‌آمده است. اطلاعات پدیده‌ای بسیار پیچیده و گسترده است که تصمیم‌گیری ما را تحت تاثیر قرار می‌دهد. وجود و تولید حجم زیادی از اطلاعات در زمینه‌های گوناگون دوران کنونی را به "عصر اطلاعات" تبدیل کرده و پدیده‌ای به نام "انفجار اطلاعات" را به وجود آورده است. در این دوران، یکی از مسائل مهم توزیع اطلاعات بر اساس نیاز واقعی استفاده‌کنندگان است.

نیازهای اطلاعاتی فرد را ناگزیر از قرار گرفتن در مجراهای اطلاعاتی می‌کند و به پیدایش رفتار اطلاع‌یابی می‌انجامد. رفتار اطلاع‌یابی عبارت است از: انگیزه‌ها و اهداف جستجوی اطلاعات، ماهیت و نوع اطلاعات مورد جستجو، روشها و ابزارهای دستیابی به اطلاعات. نوع نیاز بر شیوه‌های جستجو یا رفتار اطلاع‌یابی استفاده‌کنندگان تاثیر می‌گذارد و باعث می‌شود که این شیوه‌ها بر حسب عوامل مختلفی از جمله منابع اطلاعاتی و آگاهی از این منابع متفاوت گردد (Pettigrew, 1996).

بیشتر استفاده‌کنندگان از اطلاعات، خدمات معمول و قابل دسترسی را به همان شکل سنتی می‌پسندند. ولی اگر خدمات کافی نباشد به فکر راههای دیگری برای دستیابی به اطلاعات مورد نظر خود برمی‌آیند (جی.بی. هیلز، ۱۳۷۵). استفاده از فن‌آوریهای اطلاعاتی یکی از این شیوه‌هاست. از مهمترین ره‌آوردهای این فن‌آوریها، می‌توان به شبکه اینترنت اشاره کرد.